

Pep Sanz Datzira, *André Gide a Catalunya (1900–1939)*. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 248. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2021, 264 pp.

SÍLVIA COLL-VINENT
Universitat Ramon Llull
scollvinent@filosofia.url.edu

DOI: <https://doi.org/10.31009/anuaritricat.2021.i10.12>

Data de recepció: 27 de desembre de 2021

Per què André Gide va tenir un impacte tan important a Catalunya, des de l'època del Modernisme fins ben entrats els anys 30? Aquest volum de Pep Sanz Datzira explica, amb una anàlisi rigorosa, erudita i molt ben documentada, fins a quin punt la presència d'aquesta figura central en el camp literari europeu de les entreguerres impregna també la dinàmica del sistema literari català —el món editorial, les revistes, la crítica, les traduccions—, i ho fa repassant els elements que configuren la complexa cartografia de la seva recepció. Al capítol introductori i al següent («André Gide: de la literatura pura al compromís») es dibuixa l'espai que ocupa Gide en l'hegemonia cultural que exerceix França —arreu d'Europa i a Catalunya, porta d'entrada peninsular d'influències estrangeres— com a director de la *Nouvelle Revue Française (NRF)*, una institució cultural cabdal en el món intel·lectual d'entreguerres, i pel gir social de la literatura pura cap a la «construcció social de l'escriptor», aspecte molt ben resumit amb èmfasi en algun moment, com ara la participació al Congrés Internacional d'Escriptors per la Defensa de la Cultura (París, 1935). El trajecte comença amb el Modernisme («Modernisme i traducció»). S'hi revisen les posicions favorables a les novetats literàries del Nord i la capacitat regeneradora que se'ls atribuïa per a la literatura pròpia, començant amb Maragall i les idees sobre traducció, i destacant el primer article important de Gide traduït al català, «De la influència en literatura», publicat a *Pèl & Ploma* el 1900. L'eclosió de Gide és un fenomen vinculat a les revistes, que actuen a l'època com a autèntics mecanismes de consagració d'autors i que ocupen un lloc preeminent en l'anàlisi de la repercussió de l'autor. Sanz situa Gide com a pensador i ideòleg de la mateixa noció d'influència que s'estén en la circulació europea d'autors i corrents en el panorama de revistes, i que té París com a centre neuràlgic. En la polèmica sobre nacionalisme i cosmopolitisme que enfronta Gide amb Jules Lemaître, per exemple, Gide es postula com a principal defensor de la traducció de literatura estrangera i com a apologeta de la influència, i és aquesta posició la que, segons Sanz, comparteixen intel·lectuals d'aquesta banda dels Pirineus (Maragall, Casellas, Rusiñol; els homes de *L'Avenç*), sempre atents a les tendències estètiques i a les incorporacions que s'esdevenen en les plataformes parisenques, que es feien ressò de les obres de Maeterlinck, les novel·les de Tolstoi, el socialisme alemany, el misticisme rus o el simbolisme noruec (p. 51). Les notes de bibliografia catalana contrastada amb la internacional que acompanyen aquest discurs en donen bona prova documental. El camí d'europèitxació segueix i s'accentua amb el Noucentisme («Noucentisme i referents europeus»), amb més suport institucional

i editorial: Gide i el cercle de la *NRF* centralitza el camp literari i la xarxa de sociabilitat literària fins a la II Guerra Mundial. Entre tradició i modernitat, l'estudi situa amb precisió el «classicisme modern» de Gide, ben assimilat al camp literari català, que inclou també un element d'angloffília característic del rerefons intel·lectual francès en temps de guerra i postguerra. Un exemple particularment destacat és el seguiment de *La Revista* dirigida per Josep M. López-Picó, en la seva vocació europeista i cosmopolita, i per la seva tasca d'introducció d'autors estrangers, que esdevé «una plataforma de consagració indubtable» (p. 81), i amb la qual podem comprovar la proximitat amb la *NRF*, d'entrada amb l'estratègia de vincular una editorial a la revista (Edicions de La Revista / Éditions de la *NRF* – Gallimard; pp. 83–84), i a través de l'eclecticisme moderat que cultiva en la tria d'autors. Alexandre Plana, amb la seva traducció de *Bethsabé*, poema dramàtic de Gide que reelabora l'episodi bíblic, s'alinea amb el corrent simbolista, i també divulga per mediació de Gide el poeta indi Rabindranath Tagore, un altre exemple destacat de l'ascendència de la *NRF* en la penetració d'autors estrangers (més justificada en aquest cas pel Premi Nobel concedit a Tagore el 1914). En l'apartat dedicat a «Lectors de Gide», Sanz entra en el debat sobre la novella i en les polèmiques associades (art i moral, mercat literari, recuperació del lector comú), seguint la petja de Jordi Castellanos, i Gide n'és un punt de referència, com un *maître à penser* de tota una generació, que inclou Junoy, Pla i Estelrich, i s'il·lustra amb l'exemple de Dostoievski divulgat per Gide (pp. 118–122). Sanz matisa el predicament de Gide entre els joves escriptors en relació amb la polèmica entre nacionalisme i literatura, en el sentit que a Catalunya, a diferència de França i els intel·lectuals alineats amb l'Action Française, no es combregava amb el rebuig de la traducció i de la literatura estrangera (p. 126). Lluís Montanyà és un altre admirador de Gide estudiat en el camp de la crítica, i Josep Carner en menor grau; també Tasis i Soldevila. Sanz apunta la distància que prenien amb Gide respecte al conservadorisme catòlic de la dreta maurrassiana (p. 133). Es respira en el volum el grau de presència i difusió de la literatura francesa a Barcelona (la frase de Manuel Brunet, «literàriament som una província francesa», citada a la p. 139, pren ple sentit en el marc de la recepció gideana) i la tria d'obres de Gide per traduir n'és una mostra, no exempta de valoracions morals sobretot pel que fa a la qüestió de l'homosexualitat. Justament un apartat del llibre es dedica a «Literatura i moral»: iniciada la dècada dels 30, el Gide narrador té una presència al catàleg de Proa amb la traducció de *Les caves del Vaticà*, de Miquel Llor (de qui s'apunta la influència gideana en les seves novel·les, especialment en *Tríptic*, p. 167), envoltada del debat sobre art i moral que continua el dels anys 20, puntejat per les opinions conservadores de Montoliu o Garcés, entre d'altres. Es revisen les traduccions de Llor, comparant el manuscrit de la traducció de *Les caves* amb el text finalment publicat a Proa i anotant els canvis que proven tanmateix un rigor en l'edició. El compromís social de Gide s'aborda en un apartat propi («El compromís social de l'escriptor») que accentua l'actualitat de la seva influència en el camp intel·lectual català dels anys 30, polaritzat amb l'auge dels feixismes (Associació Intel·lectual per la Defensa de la Cultura contra la Guerra i el Feixisme), el distanciament respecte a la visió idealitzada de la URSS (expressat per Gide al seu *Retorn a l'URSS*, mostrat en els recels de Foix a *Meridians*, o amb Guansé i «El

desencís d'un intel·lectual») i la utilització de l'escriptor en ple conflicte polític espanyol, específicament tractat en el subapartat dedicat a «Josep Janés i els Quaderns Literaris», en què es documenta l'impacte del llibre de Gide durant la guerra i la revolució (tot distingint entre el comunisme d'Estat i el comunisme llibertari de Gide de base evangèlica). L'apartat conclou amb l'anàlisi de les traduccions de quatre títols (*Norritures terrestres*, *L'Escola de les dones*, *Robert*, *El Prometeu encadenat*). Les conclusions, sintètiques i ben resumides i ajustades a l'envergadura de l'estudi, glossant el concepte de tradició i de continuïtat de T. S. Eliot. Completa el volum una bibliografia precisa i un imprescindible índex onomàstic.

L'origen d'aquest volum és una tesi doctoral defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona. L'autor n'ha polit alguns aspectes, i ha inclòs encertadament l'edició del text de la conferència de Gide publicat en català «De la influència en literatura» (pp. 53–65), i una anàlisi acurada de les traduccions. Conté, sens dubte, una contribució al camp dels estudis literaris de recepció i traducció per l'esforç d'interpretar amb consistència al llarg de tot el volum el concepte d'influència, començant amb l'aportació mateixa de Gide, des dels estudis literaris transnacionals (Roig Sanz, Boschetti, Koffeman), sobre mediació i mediadors (Coll-Vinent), sobre història intel·lectual europea (Raimond, Winock), però sempre des del pòsit d'estudis de literatura catalana contemporània (seguint sobretot la petja de Jordi Castellanos i els treballs de Campillo, Malé, Molas, Murgades i Pla) i d'història de la traducció i món editorial (Bacardí, Chumillas, Gallén, Llanas, Mengual, Ortín), per entrar en profunditat en les especificitats del camp literari català en l'anàlisi de la recepció d'un autor provocador («inquiéteur», en paraules de Walter Benjamin reportades a la conclusió), emblemàtic d'un període, el de les entreguerres, marcat certament per la influència dels escriptors en la vida literària, social i política, majorment a través de les revistes. Gide és en ell mateix un camp literari, i Pep Sanz Datzira desenvolupa magníficament, i amb bon suport erudit, la seva integració en les lletres catalanes.